

MI A VALLÁSI JELENSÉGEK OKA? (2)

Template (kulturálisan sikeres vallási fogalmakra)

[1] a területspecifikus fogalom jelölője

[2] az intuitív elvárások megsértésének explicit megjelenítése, ami vagy

[2a] az adott kategóriával kapcsolatos releváns elvárások megsértése

vagy

[2b] olyan elvárások átvitele az adott kategóriára, amelyek egy másik kategóriához kapcsolódnak

[3] link az adott kategóriához kapcsolódó alapelvárásokhoz, amelyek nem sérülnek

[4] slot a további információkhoz (itt jelennek meg a kultúraspecifikus tartalmak)

[5] címke

(vö. P. Boyer, C. Ramble: “Cognitive templates for religious concepts: cross-cultural evidence for recall of counter-intuitive representations”, *Cognitive Science* 25 (2001) 537.o.)

MCI: MINIMALLY CONSTRAINTUITIVE CONCEPT

minden vallási reprezentáció kapcsolódik valamilyen funkcionális mentális modulhoz, és

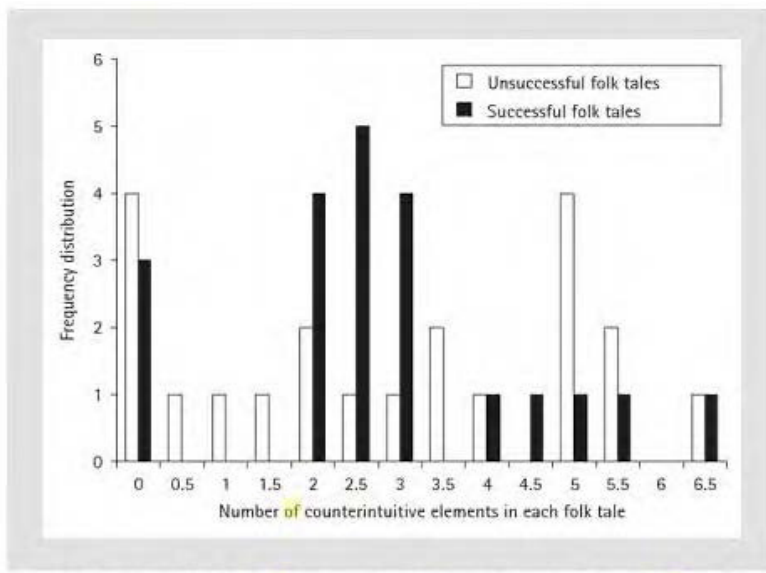
1. aktiválja ezt a modult + megőrzi a rá jellemző következtetéseket

2. de ezen felül rendelkezik – legalább és leginkább egy(néhány) – kontraintuitív tulajdonsággal (= ellentmond az adott kategóriával kapcsolatos elvárásoknak)

MINIMÁLIS KONTRANTUITIVITÁS: KOGNITÍV OPTIMUM (MEMORIZÁLHATÓSÁG)

Tanulhatóság és kulturális átörökíthetőség: a reprezentációk epidemiológiája (Dan Sperber)

vö. pl. Sperber, D.: *Explaining Culture .A Naturalistic Approach*, Oxford: Blackwell, 1996

vö.: Atran, Scott: “The Scientific Landscape of Religion. Evolution Culture Cognition” In P. Clayton & Z. Simpson (Eds) *The Oxford Handbook of Religion and Science*, 2008, 417.

MENTÁLIS MODULOK ÉS VALLÁSI REPRESENTÁCIÓ-TÍPUSOK

A TERMÉSZETFÖLÖTTI ÁGENSEK (PÉLDA)

1 AZ ÁGENS:

- ÖNMAGÁT MOZGATJA
- AZ ÁGENCIA FORRÁSA LÁTHATATLAN (NEM MATERIÁLIS DOLOG)
- HITEI ÉS VÁGYAI VANNAK

2 PERCEPTUÁLIS HIPERSZENZITIVITÁS - ("HADD": hyperactive agent detection device)

- pánhumán jelenség - adaptív, de nem szükségképpen igaz
- automatikus, azonnali reakció a potenciális fenyegetésekre
- false pozitív jelzések – prompt módon és észrevehetetlenül kiterjesztjük fizikai objektumokra (vö. csecsemőkísérletek, bot – kígyó, ágensek hangja a szélben, arcok a felhők között, a halott Chavez elnök arcvonásai a metróalagútban) – virtuálisan bármire, ami váratlan és ismeretlen

3 "TELEOFUNKCIONÁLIS GONDOLKODÁS" ("TELEOFUNCTIONAL REASONING")

azt, ami nem magyarázható a hétköznapi kauzalitás alapján - hajlamosak vagyunk ágensek interakciójaként értelmezzük és antropomorf terminusokban beszélni róluk

vö. csecsemő-kísérletek + de művelt felnőttek is: mágnesekkel eltérített eltérített golyók kísérlet

a kisgyermek: "PROMISCUOUS TELEOLOGISTS" (Deborah Kelemen)

A VALLÁS EVOLÚCIÓS MELLÉKTERMÉK

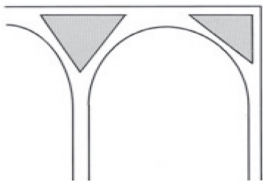
"EXAPTÁCIÓ" - "SPANDREL" - KOOPTÁLT ADAPTÁCIÓ

vö.: S. J. Gould és R. Lewontin: "The Spandrels of San Marco and the Panglossian Paradigm: A Critique of the Adaptationist Programme." *Proceedings of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences*, Vol. 205, No. 1161, (Sep. 21, 1979), 581-598

Fig. 7

Spandrels (marked triangles)

Above: Two spandrels between archways.

“A velencei Szent Márk katedrális nagy kupolájában a mozaik részletes ikonográfiában ábrázolja a keresztény hit fő támaszait. Krisztus központi képéből a figurák három köre áramlik ki: az angyalok, a tanítványok, és az erények. Mindegyik kör kvadránsokra van osztva, habár maga a kupola szerkezete sugarasan szimmetrikus. Mindegyik kvadráns találkozik a négy ívmező egyikével a kupola alatti boltívben. A ívmezők - a derékszögben található két lekerekített boltív kereszteződése által formált elvékonyodó háromszög alakú terek szükséges építészeti melléktermékei a lekerekített boltívekre emelt kupolának. Mindegyik ívmező az elvékonyodó részébe csodálatosan illeszkedő mintából áll. (...) A minta oly kifinomult, harmonikus és céltudatos, hogy hajunk bármilyen elemzés kiindulópontjának tenni, illetve úgy tekinteni, mint ami valamilyen értelemben a környező építmények oka. De ez megfordítaná az elemzés helyes útját. A rendszer egy építészeti korláttal kezdődik: a szükséges négy ívmezővel és az elvékonyodó háromszög formával. Olyan teret formálnak, amelyben a mozaikkészítők dolgoztak; ezek alapozzák meg a fenti kupola négykaréjos szimmetriáját (...)”

SPANDREL/BY-PRODUCT/EVOLÚCIÓS MELLÉKTERMÉK:

ontológiai prioritást élvező strukturális adaptációk nem-adaptív következménye - nincsenek kauzális kapcsolatban az adott organizmus reprodukciójával - ezzel az adaptív jellegzetességek vannak kapcsolatban, amelyek mellékterméke a Spandrel

GOULD ÉS LEWONTIN KRITIKÁJÁNAK TÁRGYA: AZ ÉLŐLÉNYEK MINDEN BIOLÓGIAI JELLEMZŐJÉT A TERMÉSZETES SELEKCIÓ OPTIMALIZÁLJA EGY MEGHATÁROZOTT FUNKCIÓ ELLÁTÁSÁRA - **METODOLÓGIAI ADAPTACIONIZMUS**

(Voltaire, *Candide*): “**panglosszizmus**” - a teleologikus metodológiai adaptacionizmus paródiája (valójában: a teodícea paródiája)

“Nyilvánvaló, mondogatta, hogy a dolgok nem lehetnek másformák; mert minden bizonyos célra lévén alkotva, szükségképen a legjobb célra is alkotott minden. Ne feledjük el, hogy például az orr a pápaszem hordására való és hát ime - van is pápaszemünk.”

a nemi betegség: “nélkülözhetetlen kelléke és szükséges alkotórésze ez a lehető legjobb világnak; mert ha Kolumbusz nem kapta volna meg Amerika egy szigetén ezt a nyavalyát, mely megmérgezi a nemzés forrását, sőt amely gyakran magát a nemzést is lehetetlenné teszi, mi világos ellentétben áll a természet nagy céljával, akkor nem lenne se csokoládénk se biborfestékünk.”

GOULD ÉS LEWONTIN: MI A PROBLÉMA A METODOLÓGIAI ADAPTACIONIZMUSSEL?

1. nem különbözteti meg egy adott jellemző aktuális hasznosságát attól az októl, amely életre hívta
2. “just so stories” - a magyarázat elfogadhatóságának alapja a plauzibilitása (vö. R. Kipling: *Just So Stories*)
3. egyáltalán nem konsziderálnak olyan lehetséges magyarázatokat, amelyek az adaptációtól eltérő tényezőkön alapulnak

A COGNITIVE SCIENCE OF RELIGION ('STANDARD MODEL') - A KÉPVISELŐI SZERINT METOLÓGIAI ELŐNYE VAN AZ ADAPTACIONISTA / FUNKCIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉSEKKEL SZEMBEN

CSAKHOGY

1. AZ ELMÉLET ALAPJÁT KÉPEZŐ – POSZTULÁLT – KOGNITÍV STRUKTÚRÁK ESETÉN IS ÉRVÉNYES A GOULD-LEWONTIN-FÉLE “JUST SO” CHARGE

A PARTIKULÁRIS MODULOKRA TÖRTÉNŐ HIVATKOZÁS (MÉG HA ELFOGADOTT LENNE IS AZ ELME MODULARITÁSA) AD HOC JELLEGŰ

pl. HADD - “evolúciós előnyök származhattak belőle” - ez nem ugyanaz, mint bizonyítani, hogy ténylegesen kiválasztódott és olyan, hogy vallási melléktermék származik belőle

VISELKEDÉSMINTA

(hiperszenzitív ágencia-detektálás)

NON SEQUITUR

Valamilyen SZERV VAGY KOGNITÍV MECHANIZMUS jött létre a természetes szelekció révén

2. AZ “EVOLÚCIÓS PSZICHOLÓGIA” ALAPÁLLÍTÁSAIVAL (EZEN BELÜL A MASSZÍV MODULARITÁSSAL) SZEMBEN KOMOLY ELLENVETÉSEK LÉTEZNEK - pl.

- a szociális tanulás, ami területáltalános mechanizmus, képes területspecifikus viselkedési megoldásokat kialakítani

- fenotípusos plaszticitás - az agy neurális struktúráinak kialakulása a környezeti feltételeknek megfelelően történik, és nem egyszerűen genetikailag determinált - visszatérő környezeti elvárásokra visszatérő “moduláris struktúrák” a válasz - ezek individuálisan fejlődnek ki

+ EGYÁLTALÁN NEM ELFOGADOTT A MASSZÍV MODULARITÁS A COGNITIVE SCIENCE-EN BELÜL

3. HOGYAN BIZONYÍTHATÓ A KAUZÁLIS KAPCSOLAT egy adott mentális modul (pl. HADD) valamint egy meghatározott vallásos hit vagy viselkedés között?

tegyük fel, hogy egyszer majd sikerül bebizonyítani: van ilyen modul (HADD) - utána még azt is be kell bizonyítani, hogy a HADD működése aktuálisan ezt és ezt a vallásos hitet okozza (ti. hit a természetfölötti ágens(ek)ben)

4. MIÉRT TULAJDONÍTANAK TERMÉSZETFÖLÖTTI ÁGENCIÁT AZ EMBEREK (HADD) ÉS NEM PUSZTÁN TERMÉSZETES ÁGENCIÁT? Ha az első fölösleges költségekkel jár, miért nem szelektálódik ki (lévén az HADD adaptív jellegzetesség?)

5. MIÉRT MARAD FÖNN AZ EFFÉLE INKORREKT ATTRIBÚCIÓ GENERÁCIÓKON ÁT, HA NEM JÁRUL HOZZÁ A KORREKT KOGNITÍV MŰKÖDÉSHEZ?

6. MIÉRT NEM KORRIGÁLJÁK AZ EMBEREK AZ INKORREKT ATTRIBÚCIÓT A TERMÉSZETFÖLÖTTI ÁGENSEK ESETÉBEN? (vs ld: nem is tigris volt, hanem a szél - a természetes ágencia esetében létezik efféle korrekció) - miért hajlamosak kitartani a természetfölötti ágensekbe vetett hitükben?